

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	
Изходящ №	дата ..... 201 г.
Входящ № <i>688</i>	дата <i>28.11.</i> 20 <i>22</i> г.
София 1113, бул. Шипченски проход № 52, бл. 17 тел.: 02/ 979 29 98 ; факс: 02/ 870 21 91	

СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Росица Стоянова,
член на научното жури

по обявения конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“,

Област на висшето образование 1. *Хуманитарни науки;*

Професионално направление 2.2. *История и археология;*

Научна специалност *История на България* (Българската дипломация 1879-1944 г.)

за нуждите на секция „*Нова българска история*“,

Институт за исторически изследвания, БАН

Конкурсът е обявен в Държавен вестник, бр. 63 от 06.08. 2022 г. Според решението на Постоянната комисия по хуманитарни науки и изкуства при Националната агенция за оценяване и акредитация от 18.11.2020 г. секция „Нова българска история“, за чиито нужди е конкурсът, е едно от звената (пет на брой в института), които обезпечават в организационно, научно и кадрово отношение докторската програма „История на България“. По традиция и съгласно Стратегията за развитие на Института за исторически изследвания за периода 2019-2028 г. звеното изследва в широта проблемите на историята на българската държава и общество в периода 1878-1944 г. – институции, партийно-политическа система, политическа, стопанска, социална и културна история, историография и памет, влияния и взаимовъзприятие между българите и света и пр. Кадровото развитие на секцията се определя именно от насоките и проблемните полета, които се разработват, от нуждите от специализирани изследвания и на квалифицирани специалисти в определени области. Изхождайки от тази гледна точка и в съответствие с чл. 24, ал. 1 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на научни длъжности в ИИСТИ, звеното е защитило пред Научния съвет необходимостта от хабилитиран изследовател в областта на дипломатическата история (Протокол от заседание на секция „Нова българска история“, 13.07.2022 г.) От своя страна Научният съвет е уважил и приел аргументацията на секцията и е обявил конкурса.

В него документи за участие за подали двама кандидати: гл. ас. д-р Войн Константинов Божинов и гл. ас. д-р Алека Александрова Стрезова. Данните за

кандидатите и оценката на научните им трудове представям поотделно по азбучен ред на фамилните им имена.

Гл. ас. д-р Войн Божинов завършва специалност „История“ с магистърска степен в СУ „Св. Климент Охридски“ през 2001 г. Редовен докторант към катедра „История на България“ в Историческия факултет на СУ. През 2005 г. защитава дисертация на тема „Андрей Ляпчев – политик, държавник, общественик“. Асистент (2005-2006 г.) и главен асистент (от 2008 г.) в ИИСТИ.

Съответствие с минималните национални изисквания:

За участие в конкурса д-р Божинов е представил обемна и разнообразна в тематично отношение продукция – 6 монографии, 39 студии и статии и 2 глави от колективни монографии. От тях три самостоятелни монографии: „Република Македония в съвременната геополитика“. С., 2017; „Социалистическа Югославия в агония 1980-1989“. С., 2019 и „Социалистическа Югославия в разпад 1989-1992“, С., 2021, излизат извън научната специалност „История на България“. По същия начин стоят нещата и с авторския текст на колежата Божинов в колективната монография „Република Македония в съвременната геополитика и мястото на българския национален интерес там. С., 2018, и с шест от статиите, включени в Списъка на публикациите под следните номера: Г. 6/1; Г. 7/ 12, 21, 24, 33, 36, 37. Некоректно в Справката за индивидуалните наукометрични показатели, изготвена от д-р Божинов, е отразена и монографията „Андрей Ляпчев“, ИК Кама, С., 2006 г. Тъй като не е сред публикациите, представени към документацията, вземам данните от Националния регистър на издаваните книги в България на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Там тя е квалифицирана като „научно-популярно“ издание с тематика „социология и философия“. Въз основа на изложеното до тук приемам, че д-р Божинов участва в конкурса с две монографии (едната на базата на дисертационния му труд и която няма да рецензирам), глава от колективна монография и 31 студии и статии. При това някои от заглавията на научните публикации са погрешно отразени в Списъка с публикациите и в цитираната по-горе Справка. Изтъквам тези на пръв поглед не толкова значими неточности и разминавания, допуснати от кандидата, тъй като по мое мнение те демонстрират цялостното му отношение към конкурсната процедура. Още повече, че като член на журито се сблъсках и с

несъответствията, констатирани в метаданните на труда, представен от Божинов като хабилитационен. В депозираното в конкурсната документация хартиено копие на монографията „Управлението на деветнадесетомайците 19 май 1934 – 22 януари 1935 година“, ИК „Арка“, С. 2017 фигурират имената на двама рецензенти: проф. Андрей Пантев и доц. Димитър Митев, докато в приложеното в същата документация електронно копие, такива не са отбелязани. Всички останали данни, включително година на издаване, издателство, ISBN и т.н. съвпадат и никъде не е отбелязано изследването да е претърпяло второ издание. Намирам подобна подмяна най-малкото за некоректна и подвеждаща, а различието в копията, приложени в документите, бих таксувала като неуважение към процедурата и хората, които ще оценяват продукцията. Приемам да рецензирам посочената монография като хабилитационен труд на базата на мнението от страна на Националната библиотека за съответствие на двата варианта, както и поради факта, че към датата на публикуване на книгата в ЗРАСРБ няма изрично записано изискване монографичните изследвания да имат научен редактор и/или научни рецензенти.

С изброените по-горе корекции, информацията за научната продукция и данните за научните цитирания показват, че кандидатът покрива и надхвърля изискванията, регламентирани в ЗРАСРБ, както и тези в Правилниците за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в БАН и в Института за исторически изследвания.

Оценка на научната продукция на кандидата:

Като основен хабилитационен труд д-р Божинов представя монографията „Управлението на деветнадесетомайците 19 май 1934 – 22 януари 1935 година“. ИК „Арка“, С. 2017. Извън съмнение е значимостта на избраната тема – държавният преврат на 19 май 1934 г. и последвалото управление на Военния съюз и ПК „Звено“ имат дългосрочно отражение върху развитието на страната. Като цяло те не са били обект на самостоятелно изследване, което не означава, че са убягнали от вниманието на историческата наука. Дори напротив, предисторията и събитията около самия преврат, различни аспекти на законодателната дейност на кабинета и на нейната практическа реализация, взаимоотношенията между държавния глава и управляващите, противоречията и борбите вътре в Съюза и др. са представени и анализирани в множество публикации. Приносите на автора, според мен, са главно в последната глава на труда,

където той излага по-подробно и коментира част от мероприятията, предприети в периода 19-май 1934 г. – 22 януари 1935 г. – ликвидирането на многопартийната система в страната, на ВМРО, административните реформи, кадровата политика, замисъла и създаването на Дирекцията за обществена обнова и др. Текстът е четивно написан и в този си вид е достъпен и за една по-широка публика.

Наред с положителното, хабилитационният труд страда от сериозни дефицити, в значителна степен предопределени от две основни обстоятелства. Първото е свързано с изворовата база на изследването. За реконструкцията на събитията д-р Божинов се опира предимно на сведенията в печата от онова време и в мемоарната литература. Два прекрасни източника, но единствено и само ако могат да бъдат комбинирани с архивни материали. Последните обаче са крайно ограничено представени в информационната база на изследването. Достатъчно е да спомена, че не са използвани дори архивните фондове на държавните институции. Другият системен проблем в труда е липсата на историографски прочит. Както е добре известно, една от изходните предпоставки за създаването на качествен научен продукт е умението „да четем като учени“, „грамотно да оценяваме трудовете на предшествениците и на колегите си“.¹ Не бих могла да кажа какви са причините, накарали д-р Божинов да подмине изследванията на колегите си – непознаване/ несъгласие/ пълно пренебрежение или от всичко по малко? Но липсата не просто на историографски анализ, а изобщо на позовавания, било то и с характер на несъгласие, на написаното в последните 30 години е фрапантна. Комбинацията от тези две липси – на богата и разнообразна по произход и съдържание изворова база и на историографска осведоменост на автора, предопределят останалите дефицити в труда – схематичност на изложението (особено в първите две глави), предпоставени и/или недостатъчно аргументирани изводи и оценки, подминаване на редица проблеми, включително на важни законодателни решения. Конкретните примери са не един и два и могат да бъдат открити и в изложението за Търновската конституция и нейното значение за развитието на държавата, и в анализа на ролята и легитимността на монархическата институция, и в представянето и характеристиките на партийната

---

¹ Цветкова, Милена. Ерзац науката. 05 август 2013 [Available from: <http://www.newmedia21.eu/analizi/erzats-naukata/>]

система и на политическите режими в страната след Първата световна война, и в тезите, които изказва (но не доказва) по отношение на важни събития като например преврата на 9 юни 1923 г. Не мога да приема като обоснована оценката за преврата на 19 май 1934 г. като „безалтернативен изход от блоковото управление“ (с. 82), като „необходимо зло“ (с. 247) или квалифицирането на Деветнадесетомайското правителство като „типична военна хунта, изтъкана от полковници и генерали с отеснели мундири“ (с. 117). Стилът на колегата безспорно е атрактивен, но често това е постигнато за сметка на точността в изказа. Налице е и съществен дисбаланс в структурата на монографията – проблемите, заявени в заглавието на книгата, са разгледани едва в последната трета глава в рамките на 117 стр. (от общо 247).

Накрая бих искала да изтъкна, че тези и много други препоръки към рецензирания текст бяха направени в рамките на неговото обсъждане на съвместно разширено заседание на семинарите на секциите „История на българския национален въпрос“ и „Нова българска история“ още на 20. 06. 2017 г., преди издаването на самата книга. Д-р Божинов не взе предвид мнението и добронамерените бележки на колегите.

Останалите, представени от кандидата публикации, демонстрират широките му научни интереси. Повечето от тях са кратки - 29 от общо 31 публикации имат характер на статии в порядъка на 5 до към 10-15 стр. Публикувани са в научната периодика и в тематични сборници с научно рецензиране. Могат да бъдат групирани в няколко основни тематични кръга – за персоналии (за А. Ляпчев, Ал. Цанков, Ив. Михайлов и др.), по външнополитически проблеми, върху историята на десните политически формации в страната. Сред тях специално бих искала да обърна внимание на частите, чийто автор е В. Божинов, в колективната монография „Национално могъща и обединена България. Формациите на радикалната десница и националния въпрос“, С. 2014, съавтор: Н. Поппетров. Освен общото изложение за българския национален въпрос между двете световни войни, той разработва и текстовете, посветени на Съюза „Българска родна защита“, Националната задруга за политическо възраждане, Народносоциалното движение на Ал. Цанков и др. Въпросните разработки, според мен, представляват определен принос в българската историческа наука и като подходи към темата, и като проучване на програмните документи, на структурата на въпросните формации, на формирането и развитието на идеологическите им концепции.

Гл. ас. д-р Алека Стрезова е възпитаник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, където завършва с магистърска степен специалност „История“ през 2006 г. и второ висше образование „Международни отношения“ (отново с магистратура) през 2008 г. Редовен докторант в Института за исторически изследвания, където през 2013 г. защитава дисертация на тема „Българските дипломати 1879-1912 г.“ Асистент (2013-2018) и главен асистент (от 2018 г.) в ИИСТИ.

Съответствие с минималните национални изисквания:

В конкурса д-р Стрезова е избрала да кандидатства с две монографични изследвания, 10 статии, 4 студии и 1 глава от колективна монография. Всички посочени публикации са в областта на научната специалност „История на България“, а количествените измерения, които те носят на кандидата покриват и надхвърлят изискванията, регламентирани в ЗРАСРБ, както и тези в Правилниците за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в БАН и в ИИСТИ. Така стои въпросът и с данните за цитирания.

Оценка на научната продукция на кандидата:

Като основен хабилюационен труд д-р Стрезова представя монографията „Последен по рода си. Д-р Георги Вълкович (1833-1892)“, В. Търново, Фабер, 2022. Изследването се явява естествено продължение в научното развитие на колегата и демонстрира трайните й интереси в областта на биографичния жанр и на историята на българската дипломатия. Изборът на темата е обоснован – Вълкович е една от интересните личности от поколението, което С. Радев находчиво определя като „строители на нова България“. Наследник на богатия и с многобройни заслуги род на Чалъкови, получил високо за времето си образование, той реализира блестящите си заложи и способности в различни области – като лекар и болничен администратор, министър и дипломат, при това го прави в рамките на три държавни обединения: Османската империя, Източна Румелия, Княжество България. Въз основа на изключително богат изворов материал – разнообразни документи, съхранявани в архивохранилищата, публикувани документи, мемоарни съчинения и дневници, данни от печата и др., Стрезова реконструира в детайли житейския път на своя герой. Находки за авторката са намерените и за пръв път вкарани в научен оборот материали от Библиотеката на Дипломатическия институт към Министерство на външните работи и от Централния държавен архив.

Специално бих искала да подчертая задълбоченото познаване, пълноценното и коректно използване на научните публикации, които в някаква степен се отнасят до Вълкович или третираат събития, в които той участва. Структурата на труда логично е детерминирана и следва събитията и перипетиите на жизнения път на „доктора“. Приносите в тази чисто събитийна посока, както и по отношение на характера, миогледа и изявите му на обществената сцена, са многобройни. Въз основа на нови данни в детайли е проследена родовата история и семейната среда, в която израства и се формира, ранните му години, първоначалните стъпки в медицинската практика, престоя в Дамаск, обществените му изяви в полза на българското дело. Изложението изобилства с факти, но по-важното е, че всички те са поставени в контекста и на фона на промените в империята в годините на Танзимата. Отличното познаване на следосвобожденската епоха дава възможност на авторката уверено да ситуира своя герой в българския обществен, политически и държавен живот след 1878 г. Проблематизирани са участието на Вълкович в Учредителното събрание и фактът на неподписването на Конституцията от него, дейността му в Източна Румелия като директор на земеделието, търговията и общите сгради, мястото, което той заема в обществения живот, личните му взаимоотношения с генерал-губернатора Алеко Богориди, оставката и преместването в София. Също така уплътнено откъм фактология е и изложението за дейността на „доктора“ в Княжеството като министър на външните работи и изповеданията (1881-1883), на управляващ Министерство на обществените сгради, земеделието и търговията (юни-септември 1882), като председател на Държавния съвет (14 януари – 9 септември 1883 г.) и накрая завръщането му към професията като управител на военните болници по време на Сръбско-българската война и на Александровска болница в столицата. Подобавашо място в изложението (115 стр.) заема периодът, когато оглавява дипломатическото представителство на Княжество България в Османската империя. Тук Стрезова се чувства особено уверена, разгръща разказа на широк исторически фон и уверено доизгражда образа на своя герой вече като дипломат. Обстоятелствата около смъртта на Г. Вълкович на 14 февруари 1892 г. са отделени в специален параграф. По мое мнение, подобно детайлно изложение по въпроса се прави за пръв път в българската историография. Новите материали, които издирва и ползва, дават възможност на авторката не само да изложи фактите около организирането и осъществяването на покушението, трагичния

край на Вълкович и последвалия съдебен процес, но и да направи предположения относно замесените лица и тяхната съдба.

В този си вид изследването е достижение в българската историография и документира израстването на д-р А. Стрезова като изследовател, който демонстрира задълбочено познаване на времето, събитията и процесите, на историческите личности и обществените кръгове, на взаимоотношенията между тях и е култивирал в себе си умения да борави с разнообразни по характер и произход източници, придобил е познания по широк кръг от регионални проблеми.

Второто монографично изследване, представено като част от конкурсната документация, носи заглавието „Българската дипломация: институции и представители 1879-1918“. С., 2017. Приносният му характер се гарантира още с избрания подход към темата – без да изолира проблемите на външната политика, авторката фокусира анализа върху институционалното изграждане на българската дипломация и върху нейните персонални представители. Реализацията на този подход почива на огромен масив от документи и дава възможност да се разкрие специфичния модел на изграждане на държавна структура от модерен тип, и да се моделира колективна биография на българите, обитавали международната дипломатическа сцена от 1879 до 1918 г. Първата част на монографията е посветена на изграждането на административния облик и структура на Министерство на външните работи и изповеданията и на дипломатическата мрежа в чужбина. Студията е внушителна като обем и първа по рода си в българската историография. В нея са проследени поетапното развитие на министерството, нарастването на личния състав, изграждането на дипломатическите представителства в чужбина, финансирането на ведомството. Авторката отделя специално внимание на ползотворните усилия за модернизирането на ведомството, положени от няколко от министри и дългогодишни служители като Г. Вълкович, Д. Греков, К. Стоилов, Гр. Начович, Д. Станчов, вездесъщия Георги Вернаца. Според Стрезова в навечерието на Голямата война МВРИ вече разполага със „завършена вътрешна структура и установена външнополитическа мрежа“. Познавайки по-добре периода между двете световни войни, когато според съвременниците всяка смяна на властта води до драстични промени в личния състав на централните ведомства, включително и на МВРИ, за мен емпиричният материал, анализиран в книгата и изводите на авторката бяха неочаквани. Убедително, с

данни, цифри и таблици тя показва, че в министерството няма голямо текучество, че висшите чиновници, както в централното ведомство, така и в дипломатическите представителства в странство, в общи линии запазват служебното си положение, независимо от партийните рокади в изпълнителната власт, че партийните назначения не са толкова честа практика. Стрезова не подминава и ролята на монарха в рекрутирането на дипломатическия персонал.

Във втората част, озаглавена „Българските дипломати. Биографии“ са представени 76 представители на българската дипломация, подредени по азбучен ред според фамилното им име. Обхванати са всички външни министри и задграничните представители. Единственото изключение от възприетия принцип е включването на статия, посветена на Георги Вернаца, като авторката аргументира своето решение с ролята на тази личност в процеса на изграждане на българската дипломатическа служба. Просопографският прочит на личните истории на 76 български дипломати е базиран на солидно количество исторически, социологически, статистически, етнографски и пр. данни, издирени във всевъзможни източници. Специално искам да отбележа обстоятелството, че именно Стрезова практически за първи път използва систематично професионалните досиета на служителите на МВнР, съхранявани в ф. 176К в ЦДА. Наред със задължителните биографични данни – образование, кариерно израстване, професионална реализация, целенасочено статиите съдържат информация за произхода и семейното положение, за езиковата подготовка, наградите, обществената активност на хората, които за кратко или по-дълго се реализират в полето на дипломацията. В резултат във втората част на книгата имаме не просто биографии, а опит за социо-културен профил на всеки един от дипломатите. Част от тях са добре познати лица, но други до момента са известни само като имена. Това дава възможност да се очертаят формалните и неформални връзки в българската дипломация и открива полета за бъдещи изследвания и изводи.

Останалите публикации, с които д-р Стрезова е избрала да участва в конкурса, доизграждат профила ѝ на изследовател на българската дипломация. Същевременно те и приложеният по-подробен списък на публикациите я атестират като учен с широки интереси в областта на родовите проучвания, в издаването на документи и др.

В заключение, всичко изложено до тук и най-вече качествата на представените хабилитационни трудове ми дават основание да направя следното класиране на кандидатите:

1. д-р Алека Стрезова
2. д-р Войн Божинов..

Като член на Научното жури ще гласувам д-р Стрезова да бъде предложена на Научния съвет на ИИСТИ за избор на академичната длъжност „доцент“.

София 28.11.2022 г.

проф. д-р Р. Стоянова: .....